

писатели Запада о месте культуры в современном обществе [сост. Р. А. Гальцева]. – Москва: Политиздат, 1991. – С. 352–364; *Підмогильний 1991*: Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи [вступ. ст., упоряд. і приміт. В. Мельника; ред. В. Дончик]. – Київ: Наукова думка, 1991. – 800 с.; *Поліщук 2008*: Поліщук Клим Вибрані твори. – К.: «Смолоскип», 2008. – 704 с.; *Ткачук 2007*: Ткачук М. Наративні моделі українського письменства / Микола Ткачук. – Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, „Медобори”, 2007. – 464 с.; *Черемшина 1974*: Черемшина М. Твори: У 2 т. [ред. коллег.: О. Засенко та ін.]. – Київ: Наукова думка, 1974. – Т. 1. – 336 с.; *Яковенко 2008*: Яковенко С. Клим Поліщук: проза трагічного гуманізму / Поліщук Клим Вибрані твори. – К.: «Смолоскип», 2008. – С. 5–47.

В статье рассматривается динамика экзистенциально-нарратологического дискурса украинской малой прозы антивоенной тематики первых десятилетий XX в. Особое внимание уделено творчеству С. Васильченка, К. Полищука, В. Підмогильного, М. Черемшины.

Ключевые слова: «пограничная ситуация», экзистенциализм, жанр, образ, интерпретация, сюжет.

Микола Сулятицький, доц. (Івано-Франківськ)

УДК 821. 161.2 – 31

ББК 83.3 (4УКР)

Художні особливості лірики Миколи Устияновича

Стаття розкриває питання жанрового і стилізового різноманіття ліричної творчості українського майстра пера. Літературні твори виявляють оригінальне, багатоаспектне художнє утворення нашого письменства.

Ключові слова: жанр, стиль, поезія, духовенство, література.

The article reveal question of genre and stylistics variety the poetry creation of Ukrainian writer. The literary works display original artist organize of our literature.

Key words: genre, style, poetry, clergymans, literature.

З-посеред великої когорти творців національної ідеї, утверджувачів нашого духовного простору XIX століття – гідне місце посідає українське духовенство, яке, попри власне священиче покликання, з огляду на складні часи, провадило й культурологічну, літературну, а то й суспільну, громадсько-політичну роботу. Сівачі божественної науки й слова усвідомлювали і своє націотворче покликання, тому й маємо таке багатомая вподобань, зацікавлень, а то й просто мозольної повсякденної роботизни.

Творча постать Миколи Устияновича займає поважну нішу у тодішньому літературному процесі. Попри, здавалось би, належно-достатню вивченість письменницької творчості «будителя народного духу» (у часи комуністично-догматичних табувань його літературна спадщина ніби і не перебувала під офіційною забороною), – про нього чимало подано у двох поважних літературних антологіях щодо творчості письменників Західної України (1965, 1968 pp.), а особливо ім'я галицького просвітителя належно було пошановане виданням у 1987 році найповнішого зібрання його творів. Однак варто не забувати, що літературознавчі коментарі до творів М.Устияновича не були позбавлені ідейно-тематичних упереджень та наукових проскрибувань, тому-то і ліро-епічна спадщина письменника припідносилась читачу більше саме з ідеологічно-світоглядних площин, почасти не об'єктивних, а художньо-естетичний аспект його поезій перебував на загумінково-другорядному маргінесі. Тому його творчість тільки з першого погляду видається усучіль зрозумілою і доступною для усіх без винятку, особливо художня її площина, яка дещо відрізняється від сучасної літературної стилістики як морфологічними, так і стилістичними аспектами. У підході до вивчення поезії письменника вважаємо за потрібне робити акцент саме на найбільш значущих, типових для його стилю творах, які найкраще розкривають глибокий мистецький світ творчості.

М.Устиянович є послідовником українського романтизму як літературного та загальнодуховного явища. Оскільки тематична, світоглядна площина спогадуваного літературного напряму у творах письменника вже почасти мала місце у наукових розвідках українських знавців красного письменства, то, власне, художні особливості письма галицького майстра пера, признаємо, не віднаходили помітної дослідницької зацікавленості, тому і акцентція власне на цьому аспекті буде у нас домінуючою.

У процесі вивчення творчої спадщини письменника варто наголосити, що чималий обсяг становить так звана громадянська лірика, де яскраво проступає соціальна та національна тематики. Нашим завданням тут є зробити певну переміну ідейно-тематичних постулатів в бік їх справжності та позбавлення від заідеологізованої підтасованості понять. Його твори цього спрямування апелюють до формування людської гідності, національної і громадянської свідомості. У поезіях «Наддністрянка», «Дума матері руської», «До Зорі Галицької», «Крася», «До Перемишлян» засобами уособлення поет

персоніфікує в образі «дитини красної» долю рідної землі: «Дитино красна, голубко тихенька, / Котору мати в нещасній годині / На світ родила! Промов, що-с живенька! / Промов до світа і к милій родині!» («Наддністрянка») [Устиянович 1987: 49]. Письменник засобами метафоризації переносить значення слівформ на інше поняття, розкриваючи сутність одних явищ за схожістю – «Не так-то в тебе колись-то бувало! / І твій-то голос колись небесами / На буйних крилах вносився немало... / Не так і в тебе бувало літами!..» чи ж за контрастом: «А нині сумно, глухо, як в темниці... / Скажи, рідненька: що ти стисло груди? / Хто оніміти казав красавиці? / Хто велів роду зрікатись з облуди?» («Наддністрянка») [Устиянович 1987: 49]. А задля наголошення домінантної думки, інтенсивності вияву переживань, посилення зображально-виражальних, стилістично-значенневих можливостей твору письменник впроваджує у поетичну тканину градацію як стилістичну фігуру, яка детермінується необхідністю звукової, експресивної та семантичної організації мовлення: «Покажи світу, що ти ні татари / З білого личка красоньки не здерли, / Ні бісурмани поганської пари, / Ні враги чорної душиці не вперли!..» («Наддністрянка») [Устиянович 1987: 50]. Подібно ж задля посилення емоційно-сислової значущості образу письменник використовує подібний стилістичний прийом у вірші «Дума матері руської»: «Бо руська думка – сумний хрест на гробі, / А руська мова – сором на подобі, / А руське серце – туга степовая, / А руська доля – сирота німая» [Устиянович 1987: 60].

Попри, здавалось би, стилістично строгий стиль громадянської лірики як такої – у художньому полотні творів М.Устияновича віднаходимо широке впровадження означуваних епітетів, порівнянь, які образно наголошують на характерних ознаках, якостях певних предметів чи явищ, тим самим збагачуючи тексти смисловими та емоційними нюансами. Відприкметникові означеннєві слівформи майстерно поєднані із пейзажними формотворчими засобами, які виступають важливими композиційними складниками твору, де зображено природу, настрої ліричного героя, викликаний її спогляданням, філософськими та медитативними міркуваннями з приводу художнього осмислення світу: «Від керниць Сяну до берегів Дону, / На землі красній, багатій, широкій, / Де Дністр, красуясь з Даниїла трону, / Тихо, велично снує нурт глибокий, / Де сині води Дніпра-Славутиці / Честь Ярославлю гримлять порогами...» («До «Зорі Галицької») [Устиянович 1987: 61]. Слід наголосити, що порівняльна тропіка лірики Миколи Устияновича тяжіє до художньої передачі предметів чи явищ через подібні до них інших, у зіставленні їх за допомогою компаративної зв'язки. Досить часто порівняння набирає метафоричних характеристик, використовуючи властивість слова до подвоєння семантики у мовленні: «Ото дитинка! Як день божий, красна, / Як лебідь, біла, як зірничка, ясна; / В синім ей очку небо вечоріє, / В рум'янім личку цвітка паленіє, / На чолі гладкім ум ся розвиває, / В маленькім серці світ, утіха грає.» («Дума матері руської») [Устиянович 1987: 60].

Одна з найпростіших, але часто вживана у романтичній поезії стилістична фігура – повтор, неабияк поширена у поезії нашого письменника. Слова повторюються в одному висловленні задля наголошення думки, фрази, деталі, інтенсивності вияву переживань, посилення зображально-виражальних можливостей твору: «Засвіти, зізвєдко, Народові тому / ...Крізь п'тьму темну душного забвення, / Крізь сліз гірких і печалей хмари, / Крізь сум розпуки і нещастя зойки, / Крізь твердь неволі і чувствій пустари, / Крізь вдовиць тоску, горе сирітоньки...» («До «Зорі Галицької») [Устиянович 1987: 64].

Одною із найособливіших рис романтизму є звернення до історичного минулого. Творам Миколи Устияновича ця риса притаманна чи не найпомітніше з-поміж інших поетів-романтиків тієї доби і саме в зображенні славних сторінок нашої історії. Він творить своєрідний жанр – переспіви літописів, які в поетовій художній інтерпретації виогранюються у так звані «думи», а саме: «Похід на Царгород (907)», «Могила Святослава», «Хрещеніє великої княгині Ольги», «Віче в Києві», «Здвиг», «Стичка на Половецькім полі», «Битва над Калкою» тощо. Перше що впадає у вічі – у цих творах письменник утверджує патріотичні мотиви (такі актуальні як на його час і не надто безпечні для її популяризаторів з огляду Австрійсько-імперської заборони пролонгації подібних тем). М.Устиянович використовує засоби гіперболізації у представленні зображуваних персонажів чи подій, творить своєрідну художню патетику: «Двиглись потоки. Чи то хмаролому / Линули волни ко морю Чорному? / Чи птиці темряву спудили, соколи? / Ні, то Русь тягне на вічево поле!» («Віче в Києві») [Устиянович 1987: 165]. Чи ж яскраво виражений гіперболістичний заклик-звернення до землі рідної: «Русе велика! Где суть богатири, / Що з землі твоєї гнали вовки сірі, / Що істребляли врагів чорні хмари, / Глуш печенігів, турки й болгарі, / Що Чорне море засівали лодями / І Царгорода трясали вежами?» («Віче в Києві») [Устиянович 1987: 166]. Галицького краснописця болить та вже оскомна проблема безпричинних та амбїтних чвар тодішніх українських керманічів, що з часом і унеможливило закріпити в державності славні здобутки минулих часів, однак у «думах» він в основному акцентує увагу на героїці, відвазі та звитязі мужніх захисників вітчизни: «Ні Бєскида скали рвуться, / Ні море гуде, / Ні по степ'ю вихри б'ються – / Русь врага жене» («Стичка на половецькім полі») [Устиянович 1987: 169]. З особливою гіпертрофованістю автор

описує образи доблесних князів: «І не три зорі – то три Мстислави, / В золотій збруї і латах, / А межі ними – богатир слави, / Що підпер стіни в Карпатах» («Битва над Калкою») [Устиянович 1987: 171].

Микола Устиянович як духовна особа глибоко проймався соціальними бідами своїх земляків – («Жебрак», «Сирота», «Туга»), він з душевним трепетом і глибоким ліризмом описує сирітські та жебрацькі тяготи галичан. Водночас варто звернути увагу на майстерне поєднання у текстах художніх формотворчих засобів та стилістичних фігур. Так, пейзажні змалювання природи суголосять із подієвими перипетіями (почасти контрастними) чи ж характеристиками героїв, творячи єдине ліричне ціле: «Шумить вітер долами / Сухим листом іграє, / А над Дністра водами / Дитя цвіту шукає («Туга») [Устиянович 1987: 72]. У творах Миколи Устияновича часто спостерігається певний стилістичний принцип розгортання тексту, що оприявнює в експресивному протиставленні двох змістовних та композиційно-стилістичних аспектів викладу. У поетичному тексті досліджуваного письменника ми це бачимо як на фонетичному, так і на морфологічному та синтаксичному рівнях. Тут контраст виражається саме через протилежність зображуваних ознак: «Тогда ж шибнуть загоны, / Цвіт землицю звінчає, / А природа в всі дзвони / Піснь воскресну заграє... / Шумить буря студена, / Сухим лисом іграє, / А над Дністром дитина / Такой весни питає» («Туга») [Устиянович 1987: 73].

При вивченні поезії М.Устияновича варто звернути увагу на помітне поєднання діалогу із авторським мовленням. Письменником вводяться в текст експресивні та індивідуально оформлені художні елементи, які детермінізуються подієвістю та виявляють протилежності між героями, використовуючи повтори для підсилення емотивного ефекту: «Ходить сквапно питає, / В вінчик жовтий лист в'яже: / «Як: яр згубла?» – Не знає. / «Чи поверне?» – Не скаже... / Такой цвіту шукає – / В вінчик жовтий лист в'яже: / «Як: яр згубла?» – Не знає. // «Чи поверне?» – Не скаже» («Туга») [Устиянович 1987: 72 – 73].

У творчому доробку Миколи Устияновича подибуємо добротні з художньої точки зору зразки інтимної лірики, насиченої яскравою метафоричністю, алегоричністю та символікою («Хора», «А. – Б.», «Осінь», «Гей, гей, милий Боже», «Бідна»). В основному поезії пройняті типовою меланхолійністю, елегантністю зображуваних романтичних почуттів глибокодушевних переживань, внутрішніх борін та контрастів: «Отворю віконце: соловій щєбече, / Піснями колише в гніздечку любу; / А во мні серденько, як рибка, ся мече, / І вічка надармо складаю до сну, / І б'юся з гадками, як з вітром билина, / І сплачу часами, як мала дитина, / Бо щось ми так жалко, щось душу ми пре... / О мамко, о мамко! Що мені є?» («Хора») [Устиянович 1987: 85]. Інколи подібного характеру вірші не позбавлені здорового народного гумору у інтерпретації побутових ситуацій, як-от у вірші-діалозі «А. – Б.»: «А. Нараю ти, друже, / Жіночку хорошу. / Б. Дякую ти дуже – / О жінку не прошу. / А. Красна і здорова... / Б. Ет, нездала мова! / А. Як ангел, миленька, / Добра і смиренна, / Щира і чемненька, / І многоучена. / Б. Чом не одчепишся? / Чом сам не женишся?» [Устиянович 19887: 89 – 90]. У схожому жартівливому стилі поет подає комічні історії нещасливого кохання, уживаючи при цьому оксюморонну художню тропіку, яка постає у використанні поєднаних в одне значення протилежностей. В описуваному випадку відбувається злиття протилежних значень чи понять і розуміється як представлення протилежностей між сутністю предмета і його назвою, поміж традиційною оцінкою і його справжньою значимістю, як викриття присутніх у явищі протилежностей та передача динаміки буття: «Я до зівзди чаю, / Зірочку питаю: / «Скажи ми, зірочко, скажи, / Що діє милая, / Голубка вірная – / Десь, бідна, поживкла з туги?». / А зірочка-псота / В сміх з цілого рота, / Аж її ся носик задер: / «Ай, ай, твоя любка, / Вірная голубка, / Іншого цілує тепер». («Бідна») [Устиянович 1987: 96].

Особливу славу галицькому письменнику-просвітителю принесла поезія «Верховино, світку ти наш...» (під назвою «Верховинець»), якою Устиянович замінив польську пісню «Червоний плащ...» у драматичному творі Коженювського та перекладна того ж автора – «Гей, браття опришки! Долийте горівки...», яка має літературну назву «Піснь опришків». Ці твори завдяки неабиякій фольклорній мелодиці тексту стали чи не найпопулярнішими карпатськими піснями-легендами, які вже ось впродовж півтора століть звучали і звучать з уст як славних послідовників гірських відчайдухів опришків – українських січових стрільців чи вояків-повстанців, так і численних аматорських й професійних колективів Прикарпаття, зарекомендувавшись своєрідною пісенною візитівкою гуцулів, лемків, бойків та покутян. Перша з них «Верховинець» – це своєрідне романтичне ідейне втілення вічного прагнення єднання українських земель: «Гей, що ми там Поділля край! // Нам полонина – Поділля, / А бори – степ, ялиця – май, / А звіра голос – весілля!» («Верховинець») [Устиянович 1987: 65]. А надто вдалий художній переклад польського вірша Коженювського «Піснь опришків» з використанням власне української розмовної стилістики – робить цей твір зразком істинно нашої національної героїчно-баладної поезії, яка найкраще відображає оту вольність карпатських відчайдухів: «Веселімся, браття, ще докіля можем – / Недовго нам жити дадуть: / Як сніги нас зрадять – голови положим, / Не будем співати вже тут» («Піснь опришків») [Устиянович 1987: 209].

Отож, відповідно належне і глибоке опрацювання кожного з порушуваних аспектів художнього письма українського письменника уможливить глибше зрозуміння його світогляду, думок та непересічний письменницький талант і те значення творчості для наших сучасників. Реципієнти повинні переконатись, що Микола Устиянович – не тільки духовна особа, активний громадсько-культурний діяч, який щиро вболівав за долю рідного народу, але і тонкий, високохудожній лірик, вірші якого мають належну естетичну вартість і значимість в контексті літературного процесу XIX століття.

Література: Устиянович М.Л. Поезії. – К.: Рад. письм., 1987. – 255 с.

В статье исследуются вопросы жанрового и стилистического разнообразия лирического творчества украинского мастера пера Микола Устияновича. Литературные произведения представляют оригинальное, многоаспектное творение нашей литературы.

Ключевые слова: жанр, стиль, поэзия, духовенство, література, тема, идея гипербола, метафора, эпитет.

А. І. Швець, к. філ. н.(Львів)

УДК 821.161.2-6.09''18/19''Н.Кобринська:7.038.5

ББК 83.3 (4УКР)

Модернізм Наталії Кобринської в літературно-критичному дискурсі *fin de siècle* (проблеми реценції)

У статті висвітлено особливості літературно-критичної реценції модерністської творчості Н. Кобринської в літературознавчих оглядах періоду зламу віків (М. Грушевського, О. Грушевського, С. Єфремова, Д. Лукіяновича, В. Дорошенка). Простежено еволюцію художньої творчості та письменницького світогляду Кобринської від реалізму до модернізму на тлі загальнокультурної та духовно-естетичної ситуації на межі XIX–XX сторіч. На епістолярному матеріалі проаналізовано дискурс модернізму як явища літературного синтезу в трактуванні Кобринської.

Ключові слова: модернізм, реалізм, позитивізм, критика, реценція, творча еволюція, дискурс.

Alla Shvets Natalia Kobrynska's modernism in literary and critical discourse of fin de siècle (reception problems)

The article highlights the features of literary and critical reception of Kobrynska's modernistic art in surveys of literary period of the edge of centuries (articles of M. Hrushevsky, O. Hrushevsky, S. Yefremov, D. Lukiyanyovych, V. Doroshenko). The evolution of art and writer's outlook of Kobrynska from realism to modernism on the background of general cultural, spiritual and aesthetic situation on the border of the 19-20 centuries has been investigated. The discourse of modernism as a phenomenon of literary synthesis in the interpretation of Kobrynska has been analysed in epistolary material.

Keywords: modernism, realism, positivism, criticism, reception, creative evolution, discourse.

Духовно-світоглядну ситуацію вікового порубіжжя XIX–XX століть відображає опозиція двох естетичних формацій – позитивістської та модерністської, фактично, оприявнюючи глибокий конфлікт всередині культури, протиріччя між традиційним і новим, утилітарним і «красивим», автентичним і чужим (західним), соціально зорієнтованим та індивідуально-особистісним. У видозміненій стильовій, культурно-естетичній та світоглядній парадигмах модернізму актуалізується «культура візії, міфів, фіктивних світів» [Поліщук 2002: 11], індивідуалізація та контрверсійність світосприйняття, символізм художнього мислення, внутрішнє рефлексування героя, драматична конфліктність людського буття, філософський прорив у царину трансцендентного, функціональність архетипно-міфологічного коду літератури. Це був іманентно зумовлений симптом культурної кризи зламу віків, мотивований неминучою потребою деканонізації попередньої естетичної системи, долання народницьких ідеологічних стереотипів та інтеграції західних ідей в український простір літератури. Феномен модернізму в різних його варіантах став предметом посиленої уваги в працях українських літературознавців: Г. Грабовича, Т. Гундорової, М. Ільницького, М. Моклиці, С. Павличко, Я. Поліщука, В. Шевчука, Н. Шумило, С. Яковенка та інших.

Сутність культурологічної, світоглядної й естетичної концепції українського модернізму періоду *fin de siècle* увиразнює його літературно-критичний дискурс, відображаючи діалектичні колізії складної інтеграції цього напрямку в українській літературі, ідеологічно-культурницькі контрверзи позитивістської й модерністської систем, діалогічність двох відмінних художньо-стильових практик. Основні аспекти тогочасного дискурсу українського модернізму відбито в літературно-критичних статтях, полемічних виступах, письменницькому епістолярії, літературознавчих розмислах.

Симптоми глобальних духовних змін, естетичної конфліктності, які відбулися в літературі «останніх десятиліть XIX віку», завважив свого часу Іван Франко: «Ніколи досі на ниві нашого слова не було такого оживлення, такої маси конфліктів суперечних течій, полеміки різнорідних думок і змагань, тихих, але глибоких переворотів» [Франко 1984: 471]. Ще емоційніше охарактеризувала тодішнє становище в літературі як явище стильового безладу та дезорієнтації, що неминуче потребувало